

ЗЛОЧИНИ ПРОТИВ ЧОВЕЧНОСТИ У МЕЂУНАРОДНОМ И КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Драган Јовашевић
Универзитет у Нишу, Правни факултет

У овом раду разматра се појам, карактеристике и обележја злочина против човечности са теоријског и практичног аспекта. За то дело, које је управљено против цивилног становништва, прописана је казна затвора од најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година у кривичном праву Републике Србије. И у међународном кривичном праву које познаје то кривично дело, као и у упоредном кривичном законодавству за то дело су, такође, прописане најтеже врсте казни.

Кључне речи: *међународно право, злочин против човечности, цивилно становништво, рат, одговорност, суд, казна*

Појам међународног кривичног права

О појму и садржини међународног кривичног права,¹ као најмлађој грани казненог права у правној теорији, не постоји јединствено схватање.² За њихово одређивање од одлучујућег је значаја расправа о односу ове гране права према међународном, али и према кривичном праву.³ При томе се различита схватања о међународном кривичном праву међусобно не искључују, него управо допуњују и свако од њих изражава особену компоненту сложене структуре и система међународног кривичног права.⁴

¹ Треба рећи да у правној теорији постоје мишљења (Лист) да је појам међународног кривичног права нелогичан и као такав неприхватљив. (Meili, Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht, Berlin, 1910. godine, str. 8–16).

² Т. Живановић, Међународно кривично право, Правосуђе, Београд, број 3/1940. године, стр. 3–7.

³ К. Ambos, Internationales Strafrecht, Munchen, 2006. godine, str. 78–91.

⁴ Профилисање међународног кривичног права као самосталне правне дисциплине условљено је следећим разлозима: 1) синтетичким приступом, 2) разрађивањем појмова међународног кривичног дела и општих услова примене, 3) развојем и универзализацијом концепта људских права и 4) стварањем међународних правила поступања и других правила међународног кривичног права у ширем смислу речи. (Crime sans frontieres, Edinburgh, 1998. године, стр. 13–17).

Уже схватање међународног кривичног права

Најстарије схватање међународног кривичног права датира из 19. века, а под њим се подразумева скуп правила о просторном важењу националног кривичног законодавства или скуп правила о примени националног кривичног закона с обзиром на место извршења кривичног дела или с обзиром на држављанство његовог учиниоца.⁵ Дакле, овакво поимање међународног кривичног права усмерено је на питања просторне (територијалне) важности домаћег кривичног закона.⁶ Стога је међународно кривично право одређивано на два начина, и то:⁷ 1) као кривично право у смислу националног права сваке државе која на основу свог суверенитета у свом законодавству прописује како ће се поступати са казненоправним садржајима који се могу односити и на неке елементе иностраности или 2) као међународно право садржано у уговорима између држава или у другим изворима права којима се уређују међудржавни односи када се ради о неким кривичноправним садржајима.⁸ Настало првобитно као скуп одредби националних кривичноправних система који су намењени примени у предметима са иностраним обележјем,⁹ међународно кривично право данас се профилише као право које обухвата норме међународног, наддржавног, али и норме националног права које, пре свега, уређују одређене скупине кривичних дела, а затим и друга питања целокупног подручја кривичног права у вези са међународним односима.¹⁰ Исто тако, међународно кривично право одређивало се и као укупност кривичноправних норми које су везане за међународне односе.¹¹

Нешто је шире схватање ове гране права које, поред наведене садржине, обухвата и правила о пружању међународне правне помоћи у кривичним стварима (издавање кривача, важење пресуда иностраних судова).¹² Како поједине државе у недостатку међународних прописа самостално одређују важење својих кривичних закона у односу на дело извршено у иностранству и у односу на стране држављане као учиниоце кривичних дела на својој територији, то су се појам и садржина међународног кривичног права, адекватно међународном приватном праву, ограничавали на решавање сукоба кривичних закона разних држава.¹³ Тако се међународно кривично право¹⁴ схватало као укупност норми националног казненог права којима се уређује примена тог права на кривична дела с елементом иностраности или просторно важење националног кривичног права.¹⁵ Посматрано на овај начин међуна-

⁵ Н. Н. Jescheck, Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner teil, 2. Auflage, Berlin, 1972. godine, str. 127.

⁶ В. Ђ. Деган Б. Павишић, Међународно казнено право, Ријека, 2005. године, стр. 3; Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010. године, стр. 18–21.

⁷ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003. године, стр. 13–15.

⁸ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003. године, стр. 40–41.

⁹ М. Симиновић, М. Благојевић, Међународно кривично право, Бања Лука, 2007. године, стр. 11.

¹⁰ Б. Павишић, Казнено право Вијећа Еуропе, Загреб, 2006. године, стр. 13.

¹¹ Б. Златарић, Међународно кривично право, Загреб, 1979. године, стр. 24.

¹² J. Kohler, Internationales Strafrecht, Stuttgart, 1917. godine, str. 16–19.

¹³ R. Cryer, An Introduction to international criminal law and procedure, Cambridge, 2007. godine, str. 78–92.

¹⁴ A. Zahar, G. Sluiter, International criminal law, Oxford, 2008. godine, str. 215–238.

¹⁵ П. Новоселец, Опћи дио казненог права, Загреб, 2004. године, стр. 477–478.

родно кривично право се све више схвата као универзална целина права. При томе се интернационализација кривичног права описује као кретање којим кривично право прелази националне границе и постепено се ослобађа суверенитета државе.¹⁶

Шире схватање међународног кривичног права

Међународно кривично право може се одредити и на шири начин. Према овом схватању оно обухвата скуп правила којима нека држава прописује кривична дела с елементом иностраности и кривичне санкције за та дела, као и правила која су међународног порекла. При томе елемент иностраности означава чињеницу да се кривични предмет у једној држави налази у контакту са неким страним правним поретком¹⁷. Према овом схватању, међународно кривично право означава скуп правила националног кривичног права које се односи на предмете са иностраним елементом као битним делом који кривично право везује уз најмање два национална система кривичног права. Међународно кривично право тако се дефинише као скуп међународних правила која прописују шта су то међународна кривична дела и на чему државе заснивају обавезу да гоне и кажњавају бар нека од њих. Оно, такође, уређује и поступке за гоњење и суђење лицима која се терете за вршење тих кривичних дела.¹⁸

Особено схватање међународног кривичног права дефинише ову грану права као скуп правила која одређују услове и претпоставке под којима се државе морају узajамно помагати у судским предметима да би осигурале вршење своје казнене власти у оквиру међународне заједнице.¹⁹ Слично томе је и схватање према којем међународно кривично право означава правила кривичног права која држава доноси на основу међународних уговора, при чему у овај појам улазе и различити облици међународне кривичноправне сарадње.²⁰ У правној теорији могу се пронаћи и схватања према којима је међународно кривично право дисциплина која одређује надлежност кривичних судова једне државе у односу на надлежност страних судова, затим грана права која прописује примену материјалних и процесних кривичних закона у односу на место и лица, као и извршење страних судских пресуда, или је то пак скуп правила о просторном важењу кривичних закона, о деловању страних судских радњи, посебно кривичних пресуда, о судској помоћи у кривичним стварима и екстрадицији.²¹

Такође, међународно кривично право²² одређује се као област међународног јавног права која се делимично наслања на унутрашње кривично право држава, а бави се питањима индивидуалне кривичне одговорности појединаца за извршење међународних кривичних дела. Ово право чине норме којима се дефинишу међународна

¹⁶ Х. Сијерчић Чолић, Европско кривично процесно право – регионална правна правила о кривичном поступку, Право и правда, Сарајево, број 1/2008. године, стр. 7.

¹⁷ А. М. La Rosa, Dictionnaire de droit international penal, Paris, 1998. године, стр. 36.

¹⁸ А. Касезе, Међународно кривично право, Београд, 2005. године, стр. 17.

¹⁹ Martens, Traite de droit international penal, Paris, 1887. године, стр. 5.

²⁰ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 399.

²¹ Б. Златарић, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 15–18.

²² Б. Кривокапић, Лексикон међународног права, Београд, 1998. године, стр. 253.

кривична дела, утврђује надлежност за гоњење и кажњавање лица која су их извршила, уређују правила поступка пред међународним кривичним судом и др. Садржај тако схваћеног права настао је својеврсним и осебујним спајањем релевантних делова кривичног и међународног права. Комплексност, мешовитост или хибридна ова права с обзиром на његове конститутивне елементе ипак не значи да се овде ради о „пуким споју“, већ се због специфичности међународних односа норми из тих грана права и њиховим прилагођавањем посебним циљевима међународног кривичног права оно сматра системом посебних и само њему својствених правних норми.²³

Поједини аутори у последње време појам међународног кривичног права одређују на бази три основна сегмента категоријалног система. Тако се под овим појмом подразумевају: 1) међународни аспекти националног кривичног права, 2) кривични аспекти међународног права и 3) међународно кривично право *stricto sensu*. Први сегмент односи се на границе репресивне власти и јурисдикцију државе, те решавање сукоба закона међу државама, а други сегмент одређује принципе и правила међународног права којима се одређују права и обавезе држава у кривичном гоњењу и кажњавању учинилаца кривичних дела, те узајамну сарадњу међу државама на овом плану. Трећи сегмент овог појмовног одређивања најмлађе гране казненог права односи се на појам и карактеристике међународних кривичних дела (схваћених у ужем и у ширем смислу).²⁴

Разликују се три облика међународног кривичног права.²⁵ То су: 1) право које обухвата традиционалне (класичне) проблеме у остваривању кривичног правосуђа између две или више држава у случају да држављанин једне државе изврши кривично дело у иностранству (дакле, то су питања која се односе на установљење националне јурисдикције и примене националног кривичног права), 2) право које се односи на међународно кривично право које уводи међународна заједница предвођена Организацијом уједињених нација (систем међународног кривичног правосуђа) и 3) право које се односи на одређене географске целине и међународну сарадњу између најмање три државе. Стога се оно назива и регионално кривично право.

У кривичноправној теорији такође се срећу и другачија тумачења овог појма. Тако се међународно кривично право одређује као скуп прописа међународне заједнице држава или уговора између појединих држава којима се ради заштите међународних односа (међународног мира и безбедности човечанства) одређују међународна кривична дела и санкције према њиховим учиниоцима.²⁶ Има и схватања према којима се појам међународног кривичног права ограничава на укупност норми међународног

²³ Ж. Хорватић, Казнено право, Опћи дио, оп. цит. стр. 41.

²⁴ Међународно кривично право *stricto sensu* означава право чије су нормативне основе у одредбама међународног права. Тако схваћено међународно кривично право има две значајне функције. То су: 1) да се примењује универзално, независно од места извршења кривичног дела, непосредно и директно на његовог учиниоца без обзира на његово својство, држављанство и сл. и 2) координирајућа функција која значи повезивање и усклађивање националних кривичних законодавстава. Тако се савремено међународно кривично право јавља као право међународних и националних органа кривичног правосуђа. Управо та синтетичка концепција кроз парцијалну кодификацију кривичног права долази до организације и деловања јединственог међународног кривичног права. (Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона оп. цит. стр. 401–402).

²⁵ G. Cortens, J. Pradel, *European Criminal Law*, Hague, 2002. godine, str. 1–7.

²⁶ Б. Чејовић, Кривично право, Општи део, Београд, 2002. године, стр. 51–52; М. Радовановић, Кривично право, Општи део, Београд, 1975. године, стр. 10.

права којима се одређена понашања појединаца одређују као међународна кривична дела (међународни злочини) и којима се уређују услови одговорности за њих независно од националног права.²⁷ Овако схваћено међународно кривично право на данашњем степену развоја представља кључну основу за постојање посебне скупине међународних кривичних дела која су битан део целине правног система. Слично овоме је и схватање према којем међународно кривично право представља скуп правила и прописа садржаних у актима међународне заједнице и уговорима закљученим између појединих земаља којима се одређују међународна кривична дела и санкције ради очувања међународног мира и безбедности човечанства, као и скуп прописа којима се предвиђају услови о пружању међународне правне помоћи у погледу примене кривичних санкција према учиниоцима кривичних дела.²⁸

Због интересантности садржине појмовног одређења међународног кривичног права изнећемо схватање према којем ову грану права, која чини укупност правила међународног права које је везано уз међународне односе, чини шест ознака.²⁹ а) територијално важење кривичног закона, б) правила међународног права која су основ за националне одредбе, ц) национални прописи о кажњавању који имају „ауторизацију“ међународног права, д) минимални заједнички стандарди кривичног права цивилизованих народа, е) међународна сарадња и ф) наддржавно (супранационално) међународно кривично право.

Појам и елементи међународних кривичних дела

Међународна кривична дела³⁰ су у правном систему Републике Србије предвиђена у Кривичном законнику, у глави 34, под називом: „Кривична дела против човечности и других добара заштићених међународним правом“.³¹ Ова кривична дела, заправо, представљају делатности којима се крше међународни уговори, споразуми и конвенције³² и нарушава или угрожава мир међу народима, безбедност човечанства, односно друге међународним правом заштићене вредности, или којим се крше ратна правила о понашању зараћених страна према ратним заробљеницима, рањеницима, болесницима и цивилном становништву.³³ Настанак ових кривичних дела везан је за постојање међународних правила којима се регулишу односи између држава у доба рата, тј. односи између зараћених страна у погледу започиња-

²⁷ Б. Златарић, М. Дамашка, Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966. године, стр. 160.

²⁸ Љ. Јовановић, Д. Јовашевић, Кривично право, Општи део, Београд, 2003. године, стр. 24–25.

²⁹ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, оп. цит. стр. 399.

³⁰ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Београд, 2003. године, стр. 45–47.

³¹ С. Задник, Казнена дјела против вриједности заштићених међународним правом и новине у законодавству у свези са тим дјелима, Хрватска правна ревија, Загреб, број 12/2003. године, стр. 83.

³² Б. Јанковић, Оснивање међународног кривичног суда, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1957. године, стр. 47–64; З. Томић, Осврт на настанак и развој међународног кривичног права, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1999. године, стр. 337–360.

³³ С. Хоровић, Материјалноправне одредбе Опћег дијела Римског статута Међународног казненог суда и његова успоредба с одговарајућим одредбама Опћег дијела Казненог закона Федерације БИХ, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр. 119–137.

ња и вођења рата.³⁴ Међународно ратно право настало је као последица суровог и нечовечног поступања у току дуге историје ратова и оружаних сукоба између народа и држава са циљем да хуманизује ово најнехуманије средство за решавање међудржавних и међународних спорова.³⁵

Са појавом међународног ратног права отпочео је процес постепеног ограничавања права зараћених страна и контролисања њихових поступака, не само према неборачком становништву, већ и у погледу започињања и вођења ратова. Право државе на апсолутну слободу у погледу започињања и вођења рата биће постепено ограничено тако што ће поједини поступци који представљају непотребна разарања, убијања и мучења бити забрањени. Кршењем ратних правила и обичаја настају ратна кривична дела.³⁶ Прихватајући међународне обавезе на основу потписивања и ратификовања бројних међународних конвенција, у кривичном законодавству појединих држава предвиђено је више кривичних дела против човечности и других добара заштићених међународним правом. Ова кривична дела настају кршењем правила садржаних у међународним конвенцијама. Њихов је извор у постојању забрана у актима међународног права.³⁷

Објект заштите ових кривичних дела јесу човечност и друге универзалне, општецивилизацијске вредности заштићене међународним правом. Заштита човечности значи заштиту основних људских добара, као што су: живот, телесни интегритет, част, углед и достојанство човека, основна људска права и слободе. Друге вредности физичких лица, појединих држава и целе међународне заједнице имају такође општи, универзални значај, па су заштићене и зајамчене међународним правом.

Највећи број међународних кривичних дела може се учинити у законом одређено време: за време рата, оружаног сукоба или окупације. По правилу, ова кривична дела се чине организовано и ради спровођења одређене политике владајуће групе или партије. Будући да спадају у организовани, плански криминалитет, ова се дела најчешће чине по наређењу претпостављених војних или политичких руководиоца. Та чињеница захтева посебно утврђивање одговорности организатора, наредбодавца и учиниоца. Ова кривична дела могу бити учињена само с умишљајем. Поједина кривична дела из ове групе не застаревају у погледу кривичног гоњења или извршења изречених казни: геноцид, злочин против човечности, ратни злочини и друга кривична дела за која, по ратификованим међународним уговорима, застарелост не може да наступи.

У теорији међународног кривичног права³⁸ разликује се више врста међународних кривичних дела. Уобичајена је подела на: а) међународна кривична дела у ужем смислу (права или чиста међународна кривична дела) и б) међународна кривична дела у ширем смислу (неправа или мешовита међународна кривична дела).³⁹ Иначе, ова је подела први пут усвојена на 14. конгресу Међународног удруже-

³⁴ Д. Јовашевић, Лексикон кривичног права, Београд, 2006. године, стр. 345.

³⁵ В. Казазић, Имплементација споразума међународног хуманитарног права у Босни и Херцеговини, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, број 16/2003. године, стр. 163–175.

³⁶ З. Шепаровић, Заштита жртва рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359–379.

³⁷ Д. Јовашевић, Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010. године, стр. 17–28.

³⁸ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Међународно кривично право, Сарајево, 2010. године, стр. 118–123

³⁹ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, Сарајево, 2006. године, стр. 39–40.

ња за кривично право, који је одржан 1989. године у Бечу.⁴⁰ Критеријум за ово разликовање јесте надлежност међународних кривичних судова (судова који поступају само у случају извршених међународних кривичних дела у ужем смислу), односно историја кривичног правосуђа. Међународна кривична дела у ужем смислу чине прву врсту ових кривичних дела. Ту се ради о међународним кривичним делима која се крше ратни закони и обичаји рата⁴¹ (дакле, норме међународног ратног и хуманитарног права), као што су дела садржана у нирнбершкој и токијској пресуди. Она називају и међународна кривична дела према општем међународном праву (или *crimina iuris gentium*).⁴² Ту спадају следећа међународна кривична дела: 1) злочин против мира, 2) ратни злочин, 3) геноцид и 4) злочин против човечности.⁴³

У правној теорији има схватања да се ова кривична дела називају међународним злочинима *stricto sensu* иза којих стоје когентне норме међународног права, нпр. хашке или женевске конвенције.⁴⁴ Као основне карактеристике међународних кривичних дела у ужем смислу (*core crimes* – гнусни злочини)⁴⁵ у правној теорији наводе се следеће:⁴⁶ 1) ови међународни злочини имају двоструку природу. Њихово извршење повлачи: а) кривичну одговорност појединаца као њихових извршилаца или саучесника, односно надређених лица (по основу командне одговорности), с једне стране и б) међународноправну одговорност државе, с друге стране, 2) међународним злочинима се крше основна (темељна) људска права, па су стога забрањени као репресалије у случају вршења исто таквих злочина друге супротстављене стране, 3) међународни злочини у погледу кривичног гоњења и кажњавања не застаревају и 4) опште међународно право намеће обавезу државама да не крше основне норме које забрањују њихово вршење као обавезу *erga omnes*.

Злочин против човечности у кривичном праву Републике Србије

И кривично право Републике Србије после 1. јануара 2006. године познаје кривично дело против човечности као једно од најтежих кривичних дела данашњице. Злочин против човечности⁴⁷ из члана 371. КЗ РС представља новоуведено кривич-

⁴⁰ Поделу међународних кривичних дела ове врсте заступају бројни аутори : Bassiouni, Cassese, Than, Shorts и др.

⁴¹ Y. Dinstein, M. Tabor, War Crimes in International Law, Dordrecht, 1996. godine, str. 145–167.

⁴² F. Leon, The Law of the War, New York, 1972. godine, str. 56–68.

⁴³ В. Василијевић, Међународна кривична дела у националним кривичним законима и значај таквог њиховог прописивања у одсуству међународног кривичног кодекса, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 1–3/1967. године, стр. 128–138.

⁴⁴ Д. Радуловић, Међународно кривично право, Подгорица, 1999. године; М. Симовић, М. Благојевић, Међународно кривично право, Бања Лука, 2007. године.

⁴⁵ Д. Јовашевић, Систем међународних кривичних дела, Судска пракса, Београд, број 4/2003. године, стр. 72–78.

⁴⁶ В. Ђ. Деган Б. Павишић, Међународно казнено право, Загреб, 2005. године, стр. 186–187.

⁴⁷ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп. цит. стр. 42–44.

но дело⁴⁸ чији се настанак везује за Статут Међународног војног суда⁴⁹ из 1945. године и Нирнбершку пресуду.⁵⁰ Ради се о тешком међународном кривичном делу којим се нападају вредности које су карактеристичне за човечанство у целини, односно вредности које се сматрају општехуманим вредностима.⁵¹ На развој идеја и концепције о злочину против човечности пресудно су утицале идеје о потреби заштите основних људских права и слобода.⁵² Злочин против човечности⁵³ (*crimen iuris gentium*) заснива се на кршењу основних закона човечности, тј. права сваког лица на живот и право сваке етничке групе на њено постојање као такве.⁵⁴ Дакле, ради се о актима који су уперени против услова постојања човека и његових појединих људских група или човечанства у целини.⁵⁵

У правној теорији истичу се следећи елементи злочина против човечности:⁵⁶ а) то су нарочито гнусна кршења забрана која представљају тешко вређање људског достојанства и понижавање једног или више лица, б) то нису изоловани или спорадични догађаји, већ се јављају као део политике владе неке државе или широк а или систематска пракса вршења злочина коју толерише, прашта или на њу пристаје нека влада или фактичка власт, в) то су дела која су забрањена и морају бити кажњена без обзира на то да ли су извршена за време рата или мира и г) жртве овог злочина могу бити цивили или, ако су извршена у току оружаног сукоба, лица која не учествују (или више не учествују) у оружаним непријатељствима, као и по међународном обичајном праву непријатељски борци.

Дело⁵⁷ чини лице које кршећи правила међународног права у оквиру ширег⁵⁸ или систематског⁵⁹ напада усмереног против цивилног становништва⁶⁰ нареди вршење

⁴⁸ Досадашње одсуство ове инкриминације правдано је чињеницом да је оно покривено кривичним делом геноцида, али је скорашња пракса приликом грађанског рата на тлу бивше Југославије указала на то да се неки злочини против цивилног становништва не могу квалификовати као геноцид, јер нису усмерени на потпуно или делимично уништење националне, расне, верске или етничке групе, а због времена у којем се врше не могу се квалификовати ни као ратни злочин против цивилног становништва. (Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004. године, стр. 1023–1024).

⁴⁹ З. Пајић, Историјски корени инкриминације злочина против човечности, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1989. године, стр. 225–245.

⁵⁰ Сматра се да међу прве пресуде за злочин против човечности спада и пресуда Специјалног касационог суда Холандије из 1949. године у којој стоји да злочин ове категорије карактерише њихова тежина и дивљаштво, димензије, чињеница да су део система усмереног на ширење терора или да представљају карику у смишљено спровођеној политици против неких група становништва. (А. Cassese, Међународно кривично право, Београд, 2005. године, стр. 74–75).

⁵¹ З. Пајић, Тумачење злочина против човечности у нирнбершком процесу, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1991. године, стр. 123–133.

⁵² М. Симовић, М. Благојевић, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 130–135.

⁵³ З. Пајић, Злочин против човечности – проблем међународне одговорности, Југословенска ревија за међународно право, Београд, број 2–3/1986. године, стр. 304–316.

⁵⁴ Д. Матијевић, Заштита права жртава рата, Одвјетник, Загреб, број 3–4/1996. године, стр. 83–92.

⁵⁵ Љ. Јовановић, Кривична одговорност појединца у међународном праву, Преглед, Сарајево, број 1–2/1962. године, стр. 67–85.

⁵⁶ А. Cassese, Међународно кривично право, оп. цит. стр. 73–85.

⁵⁷ З. Пајић, Међународна одговорност за злочин против човечности у савјетлу нирнбершких начела и сувремених схватања, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1986. године, стр. 109–134.

⁵⁸ Појам „шири напад“ треба схватити тако да се оружани сукоб одвија на ширем подручју.

или непосредно изврши следеће радње: убиство, стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу, поробљавање, принудно пресељавање становништва, мучење, силовање, принуђавање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва, прогањање или протеривање на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи, затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом или друге сличне нехумане поступке којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље људи.⁶¹

У иностраном кривичном праву изричито је одређено да се као напад, у смислу овог кривичног дела, подразумева понашање које укључује вишеструко чињење ових делатности против било ког цивилног становништва на основи или ради државне политике или политике неке организације да се учини такав напад. Такво је решење предвиђено у члану 172. Кривичног закона Босне и Херцеговине,⁶² члану 157а. Кривичног закона Хрватске⁶³ или члану 101. Кривичног законика Словеније.⁶⁴ Објект заштите код овог најтежег кривичног дела данашњице јесу: а) човечност и б) међународно право. Објект напада је у смислу ове инкриминације одређен као цивилно становништво,⁶⁵ дакле целокупно неборачко становништво без обзира на држављанство које се нађе на окупираној територији или на територији у власти противничке стране. Иако се дело чини предузимањем појединих делатности према појединцима, његов циљ није да се ти појединци ликвидирају као одређене личности, већ у функцији провођења ширег или систематског напада усмереног против цивилног становништва у целини.⁶⁶ Циљ је овог дела, дакле, уништење целог или највећег дела цивилног становништва, при чему је ликвидација појединаца само начин остваривања овог циља.⁶⁷ Ради се, наиме, о вишеструком (вишеактном) по-

⁵⁹ Појам „систематски напад“ треба схватити тако да се ради о планираном нападу, о којем је претходно постигнут договор, дате одређене смернице. Тај план може се укlopити у шири војни или политички план, али може бити везан и за конкретне операције. (Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, оп. цит. стр. 1024).

⁶⁰ Напад усмерен против цивилног становништва значи понашање које укључује вишеструко понављање ових радњи у закону таксативно наведених против било ког цивилног становништва на основи или ради државне политике или политике неке организације да се учини такав напад.

⁶¹ М. Милојевић, Злочин против човечности у резолуцијама Генералне скупштине УН, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1978. године, стр. 225–243; З. Пајић, Међународна одговорност за злочин против човечности у свјетлу нирнбершких начела и савремених схватања, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1986. године, стр. 109–134.

⁶² Службени гласник Босне и Херцеговине број 3/2003. Више : Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни дио, Сарајево, 2005. године, стр. 189.

⁶³ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 427–428.

⁶⁴ Урадни лист Републике Словеније број 58/2008.

⁶⁵ С. Хоровић, Геноцид, ратни злочин и злочин против човјечности, Зборник радова Правног факултета у Мостару, Мостар, 2004. године, стр. 99–113.

⁶⁶ З. Пајић, Тумачење злочина против човјечности у нирнбершком процесу, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, број 38/1990. године, стр. 123–133.

⁶⁷ С. Софтић, Надлежност Међународног суда правде за вођење поступка по тужби БИХ против СР Југославије (Србије и Црне Горе) због кршења Конвенције о спречавању и кажњавању злочина геноцида, Криминалистичке теме, Сарајево, број 1–2/2004. године, стр. 227–277.

нављању делатности према цивилним лицима на основу или ради реализације одређене државне политике или политике неке организације (нпр. политичке странке и сл.). Циљ ове инкриминације је да се сваком лицу осигура право на живот и поштовање основних људских права и слобода.⁶⁸

Радња извршења састоји се од низа различитих делатности које се могу сврстати у више група, и то:⁶⁹ 1) лишавање живота другог лица – убиство, 2) стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу,⁷⁰ 3) поробљавање или принудно пресељавање становништва, 4) мучење, 5) силовање, принуђавање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва, 6) прогањање или протеривање⁷¹ на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи, 7) затварање или отмица лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, 8) угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом или 9) други слични нехумани поступци којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље људи.⁷²

Радња извршења може се остварити на два начина.⁷³ а) издавањем наређења и б) непосредним предузимањем делатности.⁷⁴ Издавање наређења да се врше наведене делатности представља посебну и самосталну радњу извршења злочина против човечности. Наређивање је, иначе, један облик подстрекавања, али оно овде нема карактер саучесништва, већ посебног начина извршења овог дела. Ово кривично дело углавном се чини организовано, систематски и по унапред утврђеном плану, где наређење претпостављеног има посебну снагу дејства, па је стога и његова одговорност самосталне природе. Наиме, наредбодавац ће бити одговоран за само издавање наређења да се изврши злочин против човечности, чак и онда када потчињени одбије или на други начин избегне извршење таквог наређења.⁷⁵

Оно што је битно за радњу извршења јесте да се једна или више делатности предузимају виšekратно: 1) кршењем правила међународног права, дакле против-

⁶⁸ З. Шепаровић, Заштита жртава рата у међународном хуманитарном праву, Хрватски љетопис за казнено право и праксу, Загреб, број 2/1997. године, стр. 359–379.

⁶⁹ Д. Радуловић, Међународно кривично право, оп. цит, стр. 115–120.

⁷⁰ Истребљење укључује намерно наметање таквих животних услова, а посебно ускраћивање приступа храни и лековима који могу имати за последицу уништење дела становништва.

⁷¹ Прогон се односи на било коју групу људи или колектива на политичкој, расној, националној, етничкој, културној, верској, полној или другој основи која је универзално прихваћена као недопустиво у међународном праву у вези са било којим кривичним делом. Овде се ради о намерном и тешком ускраћивању, дакле онемогућавању коришћења основних људских права и слобода због разлике у припадности одређеној групи људи или заједници, а које је супротно међународном праву (В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2010. године, стр. 267).

⁷² М. Милојевић, Злочин против човечности у резолуцијама Генералне скупштине УН, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1978. године, стр. 225–243; З. Пајић, Међународна одговорност за злочин против човечности у свјетлу нирнбершких начела и савремених схватања, Годишњак Правног факултета у Сарајеву, Сарајево, 1986. године, стр. 109–134.

⁷³ Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично (казнено) право, Посебни дио, оп. цит. стр. 40–42.

⁷⁴ Н. Schonke, Н. Schroder, Strafgesetzbuch, Kommentar, Munchen, 1997. године, стр. 1597–1601.

⁷⁵ Ђ. Ђорђевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2009. године, стр. 269.

правно, што мора бити обухваћено свешћу учиниоца дела и 2) у оквиру ширег или систематски организованог напада усмереног према било ком делу цивилног становништва⁷⁶. Тумачењем ове законске одредбе могло би се закључити да се ово кривично дело може извршити само за време оружаног сукоба („у оквиру напада“) што није тачно. Правилније је закључити да се злочини ове врсте могу вршити и у току оружаног сукоба, али и када је тај сукоб већ престао, али се вршење злочина реализује у контексту ширег или систематског напада који је усмерен против цивилног становништва.⁷⁷

Правни појам злочина против човечности тражи да тај злочин буде извршен као део широког и систематског напада. Напад је широк ако је извршен снажно, масивно, колективно, са знатном озбиљношћу и усмерен против бројних жртава. Он је систематичан ако почива на темељитој организацији и припремама, те следи образац понашања који је изведен из неке заједничке политике утемељене на јавним или приватним средствима. Та политика, додуше, не треба да буде формално државна политика, али мора бити претходно планирана. Тај напад може да буде и насилан у облику наметања одређеног политичког система или положаја, нпр. апартхејда. Он мора да буде усмерен на цивилно становништво.⁷⁸ При томе се у обичајном међународном праву, као и у националном законодавству за постојање овог дела не захтева да се радње извршења предузимају за време оружаног сукоба. При томе треба имати у виду и чињеницу да је Хашки трибунал у пресуди Душану Тадићу (ICTY 94–1-T) као конститутивне елементе злочина против човечности навео следеће: 1) постојање оружаног сукоба, 2) везу са оружаним сукобом, 3) распрострањено и систематско вршење злочина, 4) дискриминаторску намеру и 5) политичку позадину намере (али не безусловно). На тај начин су услови за постојање овог злочина знатно сужени.⁷⁹

Последица дела јавља се у виду повреде и ускраћивања коришћења основних људских права и слобода цивилном становништву. Она се остварује проузроковањем мањег или већег броја појединачних последица. Број проузроковања није одлучујући за постојање дела, али је од значаја при одмеравању казне.⁸⁰ Учиниоца дела може бити свако лице, а у погледу кривице потребан је директни умишљај. Тај умишљај мора да обухвати два елемента: 1) свест да се чини кривично дело и 2) знање о ширем контексту у којем је ово кривично дело учињено. При томе се за постојање овог кривичног дела не захтева да учинилац подржава поредак који напада цивилно становништво. У том смислу постоји и пракса Хашког трибунала у пресуди Тихомиру Блашкићу (ICTY – 95–14).

За ово дело прописана је казна затвора најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година. Законом је изричито предвиђено да за ово дело кривично гоњење и кажњавање не застаревају.

⁷⁶ В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, оп. цит. стр. 324–325.

⁷⁷ Љ. Лазаревић, Б. Вучковић, В. Вучковић, Коментар Кривичног законика Црне Горе, оп. цит. стр. 1024.

⁷⁸ пресуда Међународног трибунала за Руанду у предмету ИЦТР-96–4Т од 2. септембра 1998. године.

⁷⁹ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, Загреб, 2007. године, стр. 429.

⁸⁰ Б. Павишић, В. Грозданић, П. Веић, Коментар Казненог закона, оп. цит. стр. 428–431.

Злочин против човечности у нирнбершком праву

Статут међународног војног суда,⁸¹ усвојен на основу Лондонског споразума савезничких сила 8. августа 1945. године,⁸² у члану 6. одређује међународна кривична дела чијим ће учиниоцима као појединцима или као члановима организације судити овај суд. То су:⁸³ 1) злочини против мира, 2) ратни злочини и 3) злочини против човечности.⁸⁴

Поред непосредних извршилаца ових међународних кривичних дела (злочина), кривично су одговорна и лица која се јављају у својству вође, организатора, подстрекача или другог саучесника, а која су учествовала у састављању или извршењу неког заједничког плана или завере ради извршења неког од наведених злочина. Овде се, заправо, ради о одговорности и кажњавању саучесника за извршена дела по принципу субјективне акцесорне кривичне одговорности.⁸⁵ Учиниоцу ових кривичних дела у смислу одредбе чл. 27. и 28. Статута могу се изрећи следеће врсте казни⁸⁶: 1) смртна казна, 2) друга врста казне (затвора) коју суд нађе за праведну и 3) конфискација (одузимање сваке украдене) имовине.

Злочин против човечности (члан 6. став 2. тачка ц.) по први пут је дефинисан управом Статутом Међународног војног суда. Заправо, почетак инкриминације злочина против човечности датира још из времена Првог светског рата као реакција савезничких сила на злочине које су извршиле турске власти у току 1915. године над Јерменима. Велика Британија и царска Русија су у заједничкој ноти оптужиле Порту за „злочине против човечности и цивилизације“. На Версајској мировној конференцији је 1919. године најављено установљење међународног кривичног суда који би, поред осталог, био надлежан и за „кршење закона човечности“. Тај предлог су спречиле САД са образложењем да још увек нема утврђених и универзалних стандарда човечности.

Под овим се кривичним делом, у смислу члана 6. став 2. тачка ц. Статута Међународног војног суда у Нирнбергу, подразумевају следећи акти: 1) убиства, 2) истребљење, 3) поробљавање, 4) депортација и 5) остала нечовечна дела. За постојање злочина против човечности битно је испуњење још два кумулативна елемента. То су: 1) да је радња извршена против било ког цивилног становништва (објекат напада) и 2) да се радња предузима у одређено време – пре или за време трајања рата (време извршења као обележје бића дела). При томе се као злочин против човечности сматра и свако прогањање на политичкој, расној или верској основи у извршењу или у вези било којег злочина у надлежности овог суда без обзира на то да ли се тиме врше или не врше повреде закона оне земље у којој су злочини извршени.⁸⁷ Овим се кривичним делом практично целим људским групама (припадницима политичке, расне или верске групе) онемогућава или отежава живљење, како за време рата, тако и пре рата. То је било једино међународно кривич-

⁸¹ P. Calvoceassi, Nuremberg: the facts and the consequences, London, 1947. godine, str. 78–96.

⁸² Нирнбершка пресуда, Београд, 1948. године, стр. 13–19.

⁸³ M. Merle, Le proces de Nuremberg et le chatiment des criminels de guerre, Paris, 1949. godine, str. 56–71.

⁸⁴ Љ. Прљета, Злочин против човечности и међународног права, Београд, 1992. године, стр. 35–46.

⁸⁵ W. M. A. Dijk, J. I. Hovens, Arresting war criminals, Hague, 2001. godine, str. 56–78.

⁸⁶ G. M. Gilbert, Nuremberg Diary, London, 1948. godine, str. 67–101.

⁸⁷ М. Марковић, Нирнбершко суђење – примена нових начела у међународном кривичном праву, Зборник Института за криминологију и социологију истраживања, Београд, број 2/1973. године, стр. 176–180.

но дело из надлежности Међународног војног суда које се могло извршити независно од рата или оружаног сукоба.⁸⁸

Иста међународна кривична дела познаје и Закон број 10. Контролног савета за кажњавање лица одговорних за ратне злочине, злочине против мира и злочине против човечности у члану 2, с тим што поред наведене три врсте злочина познаје и посебно дело које се састоји у самом чланству у злочиначкој групи или организацији које је Међународни војни суд прогласио злочиначким.⁸⁹ У ставу 2. овог члана Закон је изричито одредио да се за ове злочине могу казнити следећа лица: 1) свако лице без обзира на држављанство или својство у коме је делало ако је било главни учинилац или саучесник, 2) лице које је наредило или подстицало или се сагласило са извршењем неког од ових кривичних дела, 3) лице које је било повезано са плановима или радњама које су довеле до извршења неког дела, 4) лице које је било члан организације или групе за вршење ових кривичних дела, 5) лице које је имало високи политички, грађански или војни положај у Немачкој или у некој земљи која је била њен савезник или заједно са њом ратовала или је била њен сателит и 6) лице које је имало висок положај у финансијском, индустријском или привредном животу било које од тих земаља.

Учиниоцу неког од ових кривичних дела се, према одредби става 3. овог члана, могу изрећи следеће казне: 1) смртна казна, 2) доживотни затвор или затвор на одређени број година са принудним радом или без принудног рада, 3) новчана казна и затвор са или без принудног рада у случају неплаћања новчане казне, 4) конфискација имовине, 5) повраћај неправилно стечене имовине и 6) одузимање појединих или свих грађанских права.

Злочин против човечности према Статуту Хашког трибунала

Резолуцијом Савета безбедности Организације уједињених нација број 827 од 25. маја 1993. године усвојен је Статут Међународног трибунала за гоњење лица одговорних за озбиљне повреде међународног хуманитарног права извршене на територији бивше СФР Југославије, почев од 1991. године.⁹⁰ Овај статут (познат као Статут „Хашког трибунала“)⁹¹ познаје четири врсте међународних кривичних дела.⁹² То су: 1) тешке повреде Женевских конвенција из 1949. године, 2) кршење закона и обичаја ратовања, 3) геноцид и 4) злочини против човечности.⁹³

⁸⁸ M. Colin, *Le crime contre l' humanite*, Eres, 1996. godine, str. 56–81.

⁸⁹ Љ. Прљета, *Злочин против човечности и међународног права*, оп. цит. стр. 47–53.

⁹⁰ J. E. Ackerman, E. O. Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*, Hague, London, Boston, 2000. godine, str. 78–92.

⁹¹ C. M. Bassiouni, *A manual on international humanitarian law and arms control agreements*, Ardsley, 2000. godine, str. 87–98.

⁹² И. Јосиповић, *Правни и политички аспекти настанка Међународног казненог суда за бившу Југославију*, Зборник радова, Хрватска и Уједињени народи, Загреб, 1996. године, стр. 183–196.

⁹³ Д. Јовашевић, *Коментар Кривичног закона СР Југославије*, Београд, 2002. године, стр. 14 и даље; В. Ђурић, Д. Јовашевић, *Међународно кривично право*, оп. цит. стр. 89–93.

Учиниоцу ових кривичних дела Трибунал може, према члану 24, изрећи само једну врсту казне и то казну затвора која се изриче у пракси судова у Југославији, при чему је судско веће обавезно да узме у обзир тежину извршеног кривичног дела (објективне околности) и лична својства оптуженог (субјективне околности). Уз казну се учиниоцу међународног кривичног дела могу изрећи и следеће санкције: 1) повраћај имовине њиховим правим власницима (реституција) и 2) одузимање добити која је прибављена криминалном делатношћу.

„Злочин против човечности“ представља кривично дело предвиђено у члану 5. Статута Хашког трибунала.⁹⁴ У опису тог међународног кривичног дела изричито је наведено да се његова радња може предузети само за време оружаног сукоба (међународног или унутрашњег карактера) према цивилном становништву ако се састоји у: 1) убиству, 2) истребљењу, 3) заробљавању, 4) депортацији, 5) затварању, 6) мучењу, 7) силовању, 8) прогону на политичкој, расној и религијској основи и 9) предузимању друге нечовечне радње.

Да би се могло радити о злочину против човечности Статутом наведене делатности морају бити извршене под следећим условима:⁹⁵ 1) мора постојати напад – он постоји и када није употребљена оружана сила, али се он јавља у облику злостављања цивилног становништва или у поступцима којима се припремају такве радње, 2) дела оптуженог морају бити део тог напада, 3) напад мора бити усмерен против цивилног становништва било које категорије, 4) напад мора бити распрострањен или систематски. Напад је распрострањен када је по својој природи опсежан или када је управљен против великог броја лица, а систематски је када се односи на организовану природу аката насиља, при чему постоји мала вероватноћа да се то случајно догодило и 5) извршилац дела мора да зна (да је свестан) да његова дела улазе у оквир распрострањеног или систематског напада усмереног против цивилног становништва.

Злочин против човечности према Статуту Трибунала за Руанду

Иста међународна кривична дела,⁹⁶ као и Статут Хашког трибунала, са идентичним обележјима и карактеристикама познаје и Статут Међународног кривичног трибунала за Руанду.⁹⁷ Резолуцијом Савета безбедности Организације уједињених нација број 955 од 8. новембра 1994. године усвојен је Статут Међународног кривичног трибунала за Руанду.⁹⁸ Овај трибунал надлежан је за кажњавање лица која су одговорна за гено-

⁹⁴ M. Colin, *Le crime contre l'humanité*, Eres, 1996. godine, str. 56–81.

⁹⁵ Б. Иванишевић, Г. Илић, Т. Вишњић, В. Јањић, *Водич кроз Хашки трибунал*, Београд, 2007. године, стр. 83–108.

⁹⁶ J. E. Alvarez, *Crimes of States /Crimes of Hate, Lessons from Rwanda*, *The Yale Journal of International Law*, број 24/1999. godine, str. 365–392.

⁹⁷ J. E. Ackerman, E. O. Sullivan, *Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda*, op. cit. str. 89–112.

⁹⁸ В. Ђ. Деган, *Злочин геноцида пред међународним судиштима*, *Зборник Правног факултета у Загребу*, Загреб, број 1–2/2008. године, стр. 77–95.

цид и друга тешка кршења међународног хуманитарног права која су извршена на подручју Руанде, као и њених грађана који су извршили таква дела на подручју суседних држава у току 1994. године.⁹⁹ С обзиром на то да се према правној квалификацији Савета безбедности ОУН овде није радило о међународном оружаном сукобу, то овај трибунал и није надлежан за кривично дело које се састоји у „тешком кршењу Женевских конвенција из 1949. године“, као ни за „кршење закона и обичаја рата“.

Наиме, овај Статут (познат и као Статут Трибунала за Руанду) познаје три врсте међународних кривичних дела. То су: 1) геноцид (члан 2), 2) злочин против човечности (члан 3) и 3) злочин који се састоји у тешком кршењу члана 3. Женевских конвенција и Другог допунског протокола из 1977. године (члан 4.).¹⁰⁰ Учиниоцу ових кривичних дела Трибунал може изрећи само једну врсту кривичне санкције, и то казну затвора која се може јавити у два облика, као: 1) казна доживотног затвора и 2) казна затвора у одређеном трајању. При одмеравању казне учиниоцу међународног кривичног дела судско веће Трибунала за Руанду је обавезно да узме у обзир тежину извршеног кривичног дела (објективне околности) и лична својства оптуженог (субјективне околности). Уз казну се учиниоцу дела могу изрећи и две мере и то: 1) повраћај имовине њиховим правим власницима (реституција) и 2) одузимање добити која је прибављена криминалном делатношћу.

„Злочин против човечности“ (или злочин против човечје породице) представља међународно кривично дело које је предвиђено у члану 3. Статута Трибунала за Руанду.¹⁰¹ У опису овог кривичног дела изричито је наведено да се његова радња може предузети само за време оружаног сукоба према цивилном становништву ако се састоји у:¹⁰² 1) убиству, 2) истребљењу, 3) заробљавању, 4) депортацији, 5) затварању, 6) мучењу, 7) силовању, 8) прогону на политичкој, расној и религијској основи и 9) предузимању друге нечовечне радње.¹⁰³

Злочин против човечности према Римском статуту

Римски Статут сталног Међународног кривичног суда,¹⁰⁴ усвојен на Дипломатској конференцији ОУН у Риму 17. јула 1998. године, прописује да ће се пред овим судом водити кривични поступак, утврђивати кривична одговорност и изрицати кривична санкција лицима која су учинила најозбиљније злочине које је признала међународна заједница као целина. У члану 5. овог статута проглашена је надлежност суда за следећа међународна кривична дела:¹⁰⁵ 1) злочин геноцида, 2) злочин против човечности, 3) ратне злочине и 4) злочин агресије.

⁹⁹ С. Фабијанић Гагро, Заштита особа у немеђународном оружаном сукобу, Правни вјесник, Осиејек, број 2/2008. године, стр. 115–135.

¹⁰⁰ D. L. Jonson, The International Tribunal for Rwanda, International Review of Penal Law, број 1–2/1996. године, стр. 211–233.

¹⁰¹ M. Colin, Le crime contre l' humanite, op. cit. стр. 56–81.

¹⁰² М. Симиновић, М. Благојевић, Међународно кривично право, оп. цит, стр. 27–30.

¹⁰³ Dž. Džouns, S. Pauls, Међународна кривична пракса, Београд, 2005. године, стр. 178–186.

¹⁰⁴ М. Сјекавица, Стални међународни казнени суд, Правник, Загреб, број 1/2002. године, стр. 73–87.

¹⁰⁵ М. Старчевић, Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2002. године, стр. 590–608.

Према члану 77. учиниоцу неког од ових међународних кривичних дела суд може изрећи следеће казне: 1) затвор у одређеном трајању који не може да пређе максимум од 30 година, 2) доживотни затвор када је та казна оправдана екстремном тежином злочина и индивидуалним околностима везаним за учиниоца дела, 3) новчану казну према критеријуму који је одређен у Правилима доказивања и процедуре и 4) конфискацију прихода, власништва и добара који су директно или индиректно прибављени извршеним злочиним.

У члану 7. Статута Међународног кривичног суда предвиђен је злочин против човечности. Римски Статут разликује ово кривично дело од дела геноцида, иако је у време када је оно било уведено у систем међународноправних инкриминација у делу теорије било мишљења да су ова два појма садржински идентична. Злочин против човечности представља делатности извршене као део распрострањеног или систематичног напада¹⁰⁶ упереног против било ког цивилног становништва.¹⁰⁷

У смислу овог кривичног дела напад подразумева следеће радње извршења: 1) убиство, 2) уништавање, 3) поробљавање – вршење овлашћења која претпостављају власништво над неким лицем, 4) депортацију или намерно премештање становништва (протеривање) – насилно премештање становништва са подручја на коме законито борави, 5) затварање или друга строга лишавања слободе нарушавањем основних правила међународног права, 6) тортuru (мучење) – наношење физичких и психичких болова, патњи, нелагодности лицу коме је одузета слобода, 7) силовања, сексуално ropство, насилне трудноће, изазивање стерилитета или било који други облик сексуалног угрожавања, 8) прогон било које групе или колектива по политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној или полној основи или друга поступања која су недопуштена по међународном праву – овде се ради о одузимању међународно признатих права некој скупини, 9) изазивање нестанка лица (присилно нестајање лица) – свако одузимање слободе кретања које спроводи држава или нека друга организација, 10) злочин апартхејда – нечовечна поступања која су извршена у оквиру институционализованог режима и 11) остали нехумани поступци којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожавање физичког или менталног здравља.

Закључак

Међународно кривично право као систем правних прописа садржаних у актима међународне заједнице, али и у националном (интерном) кривичном законодавству појединих држава, предвиђа кривичну одговорност и кажњивост за већи број међународних кривичних дела. То су дела којима се крше ратни закони и обичаји рата (међународно хуманитарно право) и којима се повређује или угрожава мир међу народима и безбедност човечанства. За ова дела прописане су најтеже врсте и мере казни које познаје кривично законодавство данас.

¹⁰⁶ Сматра се да се овакав напад састоји у нападу у оквиру државне политике или остварења циљева неке друге организације. Тај напад не мора бити нужно и војне природе. Ово дело може бити извршено и за време рата и за време мира. Отуда следи да изоловани појединачни напади не долазе под удар ове инкриминације. (П. Новоселец, Опћи дио казног права, Београд, 2004. године, стр. 499–500).

¹⁰⁷ Код овог злочина жртва није појединац, него целокупно човечанство (В. Ђурђић, Д. Јовашевић, Кривично право, Посебни део, Београд, 2010. године, стр. 287–288).

За учиниоце ових дела у одређеним случајевима примарна је надлежност међународних судских (наднационалних) органа, као што су нпр. токијски и нирнбершки суд, Хашки трибунал, Римски суд, итд. Код ових кривичних дела у примени су два изузетка од иначе стандардних института општег дела кривичног дела. То су: 1) кривична одговорност и кажњивост учинилаца ових кривичних дела уопште не може да застари и 2) код ових кривичних дела на учиниоце се, под одређеним условима, примењују одступања од субјективне одговорности засноване на кривици – командна одговорност политички и војно надређених лица и заједнички злочиначки подухват.

Међу међународним кривичним делима се, по свом значају, природи и карактеру, издваја злочин над злочинима. То је злочин против човечности. Ово дело чини лице које, кршећи правила међународног права у оквиру ширег или систематског напада упереног против цивилног становништва, нареди вршење или непосредно изврши следеће радње: убиство, стављање становништва или једног његовог дела у такве животне услове који воде њиховом потпуном или делимичном истребљењу, поробљавање, принудно пресељавање становништва, мучење, силовање, принуђавање на проституцију, присиљавање на трудноћу или стерилисање ради промене етничког састава становништва, прогањање или протеривање на политичкој, верској, расној, националној, етничкој, културној, полној или каквој другој основи, затварање или отмицу лица без давања информација о томе како би им се ускратила правна заштита, угњетавање расне групе или успостављање доминације једне такве групе над другом или друге сличне нехумане поступке којима се намерно проузрокују тешке патње или озбиљно угрожава здравље људи.

За ово дело које је управљено против цивилног становништва прописана је казна затвора од најмање пет година или казна затвора од тридесет до четрдесет година у кривичном праву Републике Србије. И у међународном кривичном праву које познаје ово кривично дело, као и у упоредном кривичном законодавству, за ово дело су прописане најтеже врсте казни. С обзиром на то да се ради о новом кривичном делу у систему законских инкриминација које познаје тек новије законодавство с краја 20. века, на теорији и судској пракси је тежак, деликатан и одговоран задатак да разреши бројне дилеме и питања везана за правну квалификацију овог дела које је одређено веома сложеном, алтернативном диспозицијом, како би се пронашли адекватни критеријуми за разграничење овог кривичног дела од њему сличних дела.

Литература

1. Ambos, K.: Internationales Strafrecht, Munchen, 2006.
2. Ackerman, J. E., Sullivan, E. O.: Practice and Procedure of the International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia with selected Materials from International Criminal Tribunal for Rwanda, Hague, London, Boston, 2000.
3. Bassiouni, C. M.: A manual on international humanitarian law and arms control agreements, Ardsley, 2000.
4. Gilbert, G. M.: Nuremberg Diary, London, 1948.
5. Деган, В. Ђ., Павишић, Б.: Међународно казно право, Ријека, 2005.
6. Dijk, W. M. A., Hovens, J. I.: Arresting war criminals, Hague, 2001.
7. Dinstein, Y., Tabory, M.: War Crimes in International Law, Dordrecht, 1996.
8. Ђорђевић, Ђ.: Кривично право, Посебни део, Београд, 2009.

9. Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: Међународно кривично право, Београд, 2003.
10. Ђурђић, В., Јовашевић, Д.: Кривично право, Посебни део, Београд, 2010.
11. Живановић, Т.: Међународно кривично право, Правосуђе, Београд, број 3/1940.
12. Zahar, A., Sluiter, G.: *International criminal law*, Oxford, 2008.
13. Златарић, Б., Дамашка, М.: Рјечник кривичног права и поступка, Загреб, 1966.
14. Златарић, Б.: Међународно кривично право, Загреб, 1979.
15. Иванишевић, Б., Илић, Г., Вишњић, Т., Јањић, В.: Водич кроз Хашки трибунал, Београд, 2007.
16. Jescheck, H. H.: *Lehrbuch des Strafrechts, Allgemeiner teil*, 2. Auflage, Berlin, 1972.
17. Јовановић, Љ.: Јовашевић, Д., Кривично право, Општи део, Београд, 2003.
18. Јовашевић, Д.: Коментар Кривичног закона СР Југославије, Београд, 2002.
19. Јовашевић, Д.: Међународна кривична дела – одговорност и кажњивост, Ниш, 2010.
20. Јовашевић, Д.: Лексикон кривичног права, Београд, 2011.
21. Јовашевић, Д.: Међународно кривично право, Ниш, 2011.
22. Касезе, А.: Међународно кривично право, Београд, 2005.
23. Kohler, J.: *Internationales Strafrecht*, Stuttgart, 1917.
24. Кривокапић, Б.: Лексикон међународног права, Београд, 1998.
25. La Rosa, A. M.: *Dictionnaire de droit international penal*, Paris, 1998.
26. Лазаревић, Љ., Вучковић, Б., Вучковић, В.: Коментар Кривичног законика Црне Горе, Цетиње, 2004.
27. Leon, F.: *The Law of the War*, New York, 1972.
28. Martens: *Traite de droit international penal*, Paris, 1887.
29. Meili: *Lehrbuch des Internationalen Strafrecht und Strafprozessrecht*, Berlin, 1910.
30. Merle, M.: *Le proces de Nuremberg et le chatiment des criminels de guerre*, Paris, 1949.
31. Нирнбершка пресуда, Београд, 1948.
32. Новоселец, П.: Опћи дио казног права, Загреб, 2004.
33. Павишић, Б.: Казнено право Вијећа Еуропе, Загреб, 2006.
34. Павишић, Б., Грозданић, В., Веић, П.: Коментар Казненог закона, Загреб, 2007.
35. Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Кривично (казнено) право, Посебни дио, Сарајево, 2006.
36. Петровић, Б., Јовашевић, Д.: Међународно кривично право, Сарајево, 2010.
37. Прљета, Љ.: Злочин против човечности и међународног права, Београд, 1992.
38. Радовановић, М.: Кривично право, Општи део, Београд, 1975.
39. Радуловић, Д.: Међународно кривично право, Подгорица, 1999.
40. Симовић, М., Благојевић, М.: Међународно кривично право, Бања Лука, 2007.
41. Старчевић, М.: Извори међународног хуманитарног права, Београд, 2002.
42. Schonke, H., Schroder, A.: *Strafgesetzbuch, Kommentar*, Munchen, 1997.
43. Хорватић, Ж.: Казнено право, Опћи дио, Загреб, 2003.
44. Calvoaressi, P.: *Nuremberg: the facts and the consequences*, London, 1947.
45. Colin, M.: *Le crime contre l' humanite*, Eres, 1996.
46. Cortens, G.: Pradel, J., *European Criminal Law*, Hague, 2002.
47. *Crime sans frontieres*, Edinburgh, 1998.
48. Cryer, R.: *An Introduction to international criminal law and procedure*, Cambridge, 2007.
49. Чејовић, Б.: Кривично право, Општи део, Београд, 2002.
50. Džouns, Dž., Pauls, S.: Међународна кривична пракса, Београд, 2005.